

code no. 6

M.S. 5 उपन्यास रचना

समाजे माध्यमानां स्वाधीनम्

अस्माकं समाजे अद्युना अतीव प्राधान्यं अस्ति कार्यः भवति माध्यमानि । माध्यमानां स्वाधीनम् प्रतिदिनं वर्धयन्ति । सामूह्य जीवने आन्व्यावश्यकं भवति माध्यमाः । तेषां प्रवर्तनानि समाजोद्धारणाय अन्व्यन्तापेक्षितं भवति । अद्युना मनुष्यजीवने उपेक्षणीयम् असाध्यम् भवति माध्यमानी । जीवितस्य विविधमेखलेषु स्वाधीनं कुर्वन्ति माध्यमानी विज्ञानदानानी च भवन्ति । स्वतन्त्रभारते बहुविध्य माध्यमानी तेषां प्रवर्तनेन वर्तते । अन्यदेशमाध्यमानी च भारते विकसन्ति । तेषां सर्वेषां प्राधान्यं प्रतिदिनं वर्धयन्ति । समाजे स्वाधीनं कुर्वन्ति माध्यमाः भवन्ति दिनपत्रिका, रेडियो, टेलिविषन, मासिकम्, अद्युना अन्तर्जालं च । ते सर्वे विविधानी प्रवर्तनमण्डलेषु मानवानां विज्ञानाय, विनोदनाय, च प्रयत्नं करोति । इतत् माध्यमानि विभिन्न मार्गेषु विज्ञान, विनोदनाय मार्गाणि अन्ववति । न सर्व माध्यमानी एकं मार्गेण

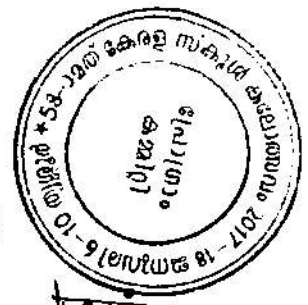
समाज प्रवर्तयति ।

भारते स्वतन्त्र आन्दोलनावसरे स्वतन्त्रस्य प्राधान्यं सामान्यजनानं मध्ये उद्घोषणाय विविध माध्यमानी प्रवर्तनं अकुर्वन् । तेषु दिनपत्रिका, विज्ञापनानि च महत् रूपेण सामान्य जनजीविते स्वाधीनं अकुर्वन् ।

लोकमान्यतिलक महाशयस्य कसरी मराठी दिनपत्रिकाः तत् काले महत् स्वाधीनं स्थानं समाजे अलङ्करोति । इतत् समानं बहवः महाशयः विविध माध्यमानां सहायेन

स्वतन्त्र आन्दोलनम् अकरोत् । इतत् कार्यः सचयन्ति समाजप्रश्नानां दूरीकरणाय माध्यमानां प्रवर्तनं अतिमहत्तरम् भवति । जनानां मध्ये उद्घोषणाय अमुक्यं व्यापनं करोति माध्यमानी ।

भारतस्य प्रथम दिनपत्रिका भवति राजसमाचारं इतत् पत्रिकानां आविर्भावं समाजे विप्लवं आसीत् । विद्याभ्यासस्य, विज्ञानस्य, विनोदस्य अवसरणी नै वीचन्ते । जाति-मत-वर्ग-वर्ज्यं अत्र विना सर्व जनानां मध्ये माध्यमानी स्वाधीनं कुर्वन्ति । तत्र समाजोद्धारणस्य मुख्यकारणोऽस्ति माध्यमानां आविर्भावम् ।

कान्तान्तरं दिनपत्रिकाणां साकं
 विविधरूपस्य माध्यमानी समाजे तेषां
 स्वाधीनं स्थापयन्ति । एकः दिनपत्रस्य स्थाने
 बहवः पत्रिकाः अद्युना सुलभं भवति । टेलिविषय
 यन्त्रस्य कृषीकरणेन बहुवारं व्यव्यासः
 असंभवेत् । प्रथमं 'दूरदर्शन' इव प्रवर्तयति ।
 इतत् माध्यमेषु समाचारः, गीतानी, चन्द्रचित्राणी,
 नाटकानी च सामान्यजनेषु लभ्यन्ते । इतस्य
 अनन्तरम् एकः श्रावणाद्योषावसरो प्रथमः
 विक्षोपणं टेलिविषय माध्यमः कथितान्त
 अगच्छेत् । इतत् माध्यमस्य आविष्कृतः समाजे
 विप्लवम् जनयति । माध्यमानी व्यव्याविद्य
 स्वाधीनम् जनाः अङ्गीकरोति । नदनन्तरम्
 बहूनी माध्यमानी स्थापयन्ति ।
 दिनं प्रति विकसितं माध्यमानी दृश्यमाद्यसं
 श्रव्यमाद्यसं चेति द्वैविध्यमस्ति । आरंभ्ये काले
 दिनपत्राणि इव सुलभम् । ते विविधा समाचाराणां
 विशदीकरणं रूपं सामान्यजनेषु मध्ये अनयत् ।
 इत्येवाम् ^{श्रव्य} माध्यममुच्येन केवलं व्यक्तानां
 परिमिताविवकाशम् इव लभ्येत् । पत्रिकाणां
 साकं व्यव्याचितं छायाचित्रमपि लेयन्ते । इतत्

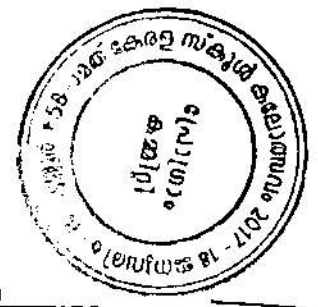
कार्याणां आगमनान्कर्म टि.वि मुख्येन
विविध संभवानां तत्समव्यसंप्रकाशं कर्तुं
शक्यते । तथा माध्यमानी प्रतिदिनं विकसयति ।
सामान्यजनानां मध्ये तेषां अङ्गीकारमपि
प्रतिदिनं वर्धयति ।

अधुना महत् रूपेण चर्चमानं माध्यमं
भवति अंतर्जालः । जनानां कर्माणि शब्दस्य
अतिरिक्ति उपेक्ष्य विश्वजनानां मध्ये अनयेत्
अंतर्जालस्य प्रवर्तनानी ।

"वशुद्यैव कुटुम्बकम्" इति वाचकस्य

पुनीकरणं भवति अंतर्जालस्य कर्माः । शब्दस्य
केश-विकेश अन्तरं भूतत् माध्यमं नास्ति ।
सर्वजनानि मध्ये मत्वा प्रवर्तयति । अंतर्जालस्य
उपयोगाय वर्ग-वर्ग-केश प्रश्नानी नास्ति ।
सर्वजनेषु अधिकारम् कल्पन्ते भूतत् माध्यमाः ।

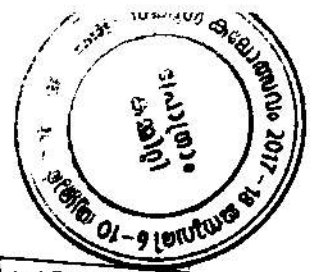
भूतत् प्रकारेण विविध माध्यमाने
नामाविद्य रूपेण समाजं वर्तते । सर्वेषां
माध्यमेषु विभिन्न विशेषणाः अस्ति । दिनपत्रिकाः
महत्त्वम् विशेषता अस्ति । भूतत् द्वाय बहवः
घटनाणां विशदीकरणविष्कारं लब्धुं शक्यते ।
स्वकेशस्य साकं वैदेशिक माध्यमानी च
महत् प्राधान्येन समाजे प्रचलन्ति ।

वैदिकसाहित्यमहाश न केवलं
अस्माकं देशस्य किन्तु विश्वं सर्वस्य धर्मानां
संबन्धु शानुं शक्यते ।

सामुह्यजीवने साध्यमानां महत्तरं योगदानं
अस्ति । तेषां प्रवर्तनीयं अवर्तनीयं भवति ।
विज्ञानस्य उत्तम स्रोतस्य भवति साध्यमाना ।
अस्माकं पुराणां चरित्रं, संस्कृति, भाषा - वेषा -
विभिन्नता इत्यादी सर्वेषां संबन्धु विज्ञानकार्ये
भवति साध्यमाना । पश्चात् काले प्रभावणं स्व
पुराणानां आविष्कारसाध्यमम आसीत् । किन्तु
अद्युना अवस्था पुराणकालस्य समान नास्ति ।
सर्वज्ञेषु तेषां पुराणानां, इतिहासानां अधिक -
शानं लभ्यते । पुराणानां दृश्यवाविकारम
प्रभावणस्योपरि स्वाधीनं कुर्वन्ति ।

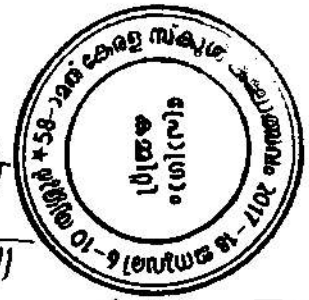
अस्माकं जगती भूमि महत् विस्तृतः ।
भौमस्य सर्वप्रदेशेषु ज्ञानशेखरान्य चत्वन
असाध्यमासीत् । इतत् कारणे पश्चात् काले
जगतां विज्ञानस्य अतिनी निर्णयति । किन्तु
इदानीन्तनकाले इतत् कर्म कलेशं न भवति ।
साध्यमानां अधिकप्रचारण न केवलं भौमस्य
किन्तु सौर्यवृथ साध्यिक प्रदेशस्य संबन्धु
विज्ञानसमाहरणं कर्तुं शक्यते ।

अस्माकं समाजे विविधप्रश्नानि
 प्रयच्छन्ति । कृतं प्रश्नानां यथाविधावरणम्
 माह्वयमानि अकरोत् । परिमितम् भवति अस्माकं
 विज्ञानसमाहरणम् । सर्वे कार्येषु संबंधं ज्ञानं
 न शक्यते । किन्तु माह्वयमानां आविर्भावेन
 कृतं परिमितीनां कुरीकरणां कर्तुं शक्यते ।
 ज्ञानविद्यया कार्योणि माह्वयमेषु लभ्यते ।

स्वास्थ्यसंबन्धय, विद्याभ्याससंबन्धय,
 विनोदसंबन्धय इत्येतेषां संबन्धय विज्ञानं
 नवमाह्वयमेषु लभ्यते । स्वास्थ्यसंबन्धय निर्देशः,
 दुर्घटनानां आविष्कारः, विनोदकार्यकारिणां
 आविष्कारमपि लभ्यते ।

अस्माकं नियमनिर्माणसमाप्तु संभवमानः
 कार्योणि अपि सामान्यजनेषु मह्ये आनयति
 माह्वयमानि । विश्वसर्वाभ्य व्यक्ताः केचन
 प्रकृते निवसत त्वयं लब्धुं शक्यते ।
 मन्मत्ता युसफ्साहिनां धीरता पत्रमाह्वयेषु
 त्वयं ज्ञानं शक्यते । अस्माकं राज्ये विलसितः
 आतङ्कवाक्यस्य कलः पत्रमाह्वयमद्वारा त्वयं
 ज्ञानीयते । अन्ये ज्ञेयस्य कार्यमपि अधुना
 तानां ज्ञानं शक्यते ।

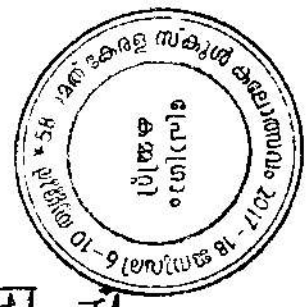
किन्तु माह्यमानां मह्ये अपि
 बहवः प्रश्नाः प्रचलन्ति । अधुना
 निस्वार्थं माह्यमानी च तेषां स्वार्थलाभाय
 धत्तानां दुर्व्याघानमपि अकुर्वन् ।
 'सत्यमेव जयते' इति प्रख्यापयति माह्यमानी
 तेषां स्वार्थलाभाय सत्यस्य उत्कुलनं
 करोति । किञ्चित् विधेन धनसमाहरणं,
 प्रशास्त्रसमाहरणं भवति केषु माह्यमानां चिन्ता ।
 तत्रः युद्धावस्थस्य चिन्तनं करोति
 भाचिन्तक अनन्तरम् आत्महत्या करोति ।
 कारणं भवति, तत्रः शिशुः लक्ष्मणेन गरुडः
 आदाशय अगच्छेत् । शिशुः संरक्षणस्य अपरं
 भाचिन्तक तत्र दुश्यस्य छायाचित्र करोति ।
 गरुडः शिशुनां भक्षयेत् । अनन्तरम् तत्र
 स्वार्थं प्रवर्तनस्य विचिन्तया भाचिन्तका
 आत्मत्यागं अकुर्वन् ।

माह्यमानी जनसेवनायमेव प्रवर्तयेत् ।
 किन्तु अधुना केषुमाह्यमानां प्रवर्तनाः
 सेवनस्यापरि द्रोहरूपेण जनेषु बाधयति ।
 जनेषु महत् रूपेण स्वाधीनम् कुर्वति माह्यमानी ।
 अत इव अतिवन्तरावस्थया समये' माह्यमेषु

निरोधनं अकरोत् । अमेरिका
 स्थानपति डोनाल्ड ट्रंप अपि माध्यमेषु प्रति
 केचना निरोधः अकरोत् । इतत् सर्वं
 केचन माध्यमानां न उचित प्रवर्तनस्य कल्मसेव
 गणतन्त्रराज्ये भारते माध्यमानां
 आविष्कारस्वानन्तरम् लभ्येत । किन्तु तत्
 स्वानन्तरस्य दुरुपयोगं न उचितः । केचन
 माध्यमाः तेषां द्विविध विवेचनरूपेण प्रवर्तयति ।
 माध्यमेषु राष्ट्रीयम् न उत्तमः । किन्तु
 किञ्चित् माध्यमानी केचना राष्ट्रीय प्रस्थाननां
 प्रचरणार्थं प्रवर्तयति । इतत् प्रवर्तनाः
 सामान्यजनानां मध्ये माध्यमानां स्वाधीनां
 नशीकरणस्य कारणोऽश्नुत् ।

माध्यमद्वारा विज्ञानविनोद कर्मिणां सर्वं
 स्पर्धवर्धयति कार्योणि अपि प्रचलन्ति ।
 तन्निविष्ट माध्यमेषु प्रचलितः संस्कृतिहीनः
 परंपरेषु सामान्यजनाः आकर्षयति । इतत्
 सर्वे जनेषु न उपकारः, तेषां सम्यक्नशीकरणं
 च कारणोऽश्नुत् ।

अंतर्जालस्थ अस्मिन् उपयोगेन

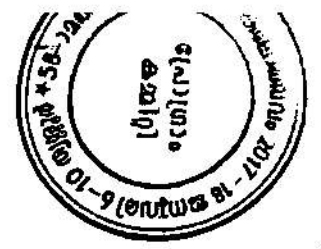
केचन छात्राणां विद्याभ्यासतत्परता च
 दोषेण बाधयेत् । भारतविद्याभ्यासे नवमाध्यमानां
 अतिमदत् श्रयानमस्ति । किन्तु कृतस्य
 दुरुपयोगमपि मदत् रूपेण संभावयति ।

"अधिकतया अमृतपि विषम्" इति यत्कु ?
 अस्मिन् उपयोगेन सर्ववस्तुनी दैन्ये दानीकरणं
 कश्चेति ।

कृत प्रश्नस्य परिहारः किं ? माध्यमानां
 प्रत्यक्षेण च व्याविद्य उपलक्ष्येण संबंध
 सामान्यजनेषु अवलोकनमावश्यकम् । केचन
 निचमानां रूपीकरणमपि आवश्यकम् ।

व्याविद्य उपयोगेन प्रवर्तनेन तत्र
 माध्यमेषु वयं कर्म लक्ष्यते ।
 शास्त्र पुराणानि माध्यमेषु अद्यत्येन तत्र
 कर्तुं शक्यते । अत एव माध्यमाः निस्वार्थ्या

प्रवर्तनम् करणीयम् आधुनिक चिन्तने समुद्रस्य
 आवश्यकं भवति ।

भारतं एकः विकसित राज्यं
भवति। अस्माकं राज्यस्य प्राणिः माध्यमानां
प्रवर्तनेषु केचन विद्येन आश्रयति।

माध्यमानां आविष्कारसमवादाभ्यं
जनप्रीति नेषां समाजे स्वाधीनं स्व सुचरन्ति।
माध्यमानां अभावेन विकसितः राज्ये
जीवनं साध्यं नसीत्। मानवः समाजे

नवमाध्यमानी, अंतर्जालः, कम्प्युटर, टिडर
इत्यादीनि अतिप्रसारवशरे अस्माकं
दिग्गजकार्यानां संरक्षणं च अस्माकं
कर्तव्यं भवति।

विज्ञान, विनोद, विद्या प्रदानी माध्यमानां
स्वीकरणं नया स्वार्थप्रवर्तनेषु
केन्द्रीकृतः माध्यमानां निराकरणं च
मानवानां कर्तव्यः। जनानां मध्ये
माध्यमानां स्वाधीनता प्रतिदिनं वर्धयति।